

Ірина Коник,
студентка 5 курсу
ННІ філології та журналістики.
Науковий керівник: **Г. М. Добролюжа,**
кандидат філологічних наук, доцент.

Загальномовні фразеологізми у газетних текстах

У статті проаналізовані загальномовні фразеологізми, використані авторами матеріалів періодичних друкованих видань: «часопису влади і громади Житомира «Місто» та всеукраїнської газети «Експрес» за жовтень-квітень 2010-2011 років; визначено особливості функціонування фразеологічних одиниць у газетному тексті.

Фразеологічні одиниці є оптимальним засобом впливу, послуговуючись яким «адресант кодує певну інформацію не лише з метою донесення її до читача (адресата), а й з метою актуалізації його уваги» [3, с. 34]. Основою виражальності фразеологізмів є високий ступінь узагальненості значення, експресивно-емоційна насиченість, наявність стилістичного забарвлення та образності, що, у свою чергу, зумовлює широкі можливості їхнього використання у мові газети.

У пресі трапляються фразеологізми як у зафіксованій словниковій формі, так і в змінній, трансформованій. Журналіст всеукраїнського щотижневого видання «Експрес» Наталія Васюнець активно використовує у своїх публікаціях стійкі сполучення слів. Наприклад: «*Очевидно, що Кучма намагається відтягти **очну ставку** зі мною* (екс-майором держохорони Президента Миколою Мельниченком). *Думаю, він щось замислив, аби **вийти сухим із води***» (Е) (фразеологізм *очна ставка* означає 'одночасний допит вічна-віч двох або кількох осіб для перевірки попередніх суперечливих свідчень'; *вийти сухим із води* – 'будучи винним, уміло уникнути покарання або

нарікання; залишатися непокараним або незаплямованим' [5]). Фразеологізми логічно доповнюють один одного, їхнє значення переноситься на текст статті, конденсуючи її зміст. А ось, даючи заголовок матеріалу про можливу наявність помилок у виборчих бюлетенях, автор переосмислює приказку «*Прикметі вір, але перевір*» й підлаштовує її до змісту матеріалу, називаючи його «*Бюлетеням вір, але перевір*» (Е).

Автори газетних публікацій часто уводять фразеологізми в контекст заголовків. Так, Мирослава Соколова матеріал про спосіб лікування грипу назвала «*Вдихнув сіль – і грип як рукою зняло*» (Е) (*як рукою зняло* – 'раптово зникнути'; 'швидко допомогти'), – таким чином фразеологізм підкреслює ефективність описаного методу лікування.

Статті про низьку мінімальну зарплату у країнах, що найпізніше приєдналися до ЄС, автор Ірина Боднар дала назву «*Новенькі пасуть задніх*» (Е) (*пасати задніх* – 'відставати від когось або поступатися комусь у чому-небудь').

«*І кінці у воду...*» (Е) – заголовок до матеріалу Сергія Бовкуна про прикриття злочину (*кінці у воду* – 'знищувати докази чого-небудь; не залишати ніяких ознак, слідів злочину, негідного вчинку').

Фразеологізми зустрічаються не лише у контексті заголовків, а й підзаголовків та врізів. Увиразнює семантику заголовка підзаголовок: «*Рішення УСФА може поставити українські клуби на коліна*» (Е) (*поставити на коліна* – 'примусити когось підкоритися').

Володимир Петрів починає свою статтю приказкою «*Добре там, де нас нема*» (М). Перші слова врізу, з одного боку, ніби розсіюють та абстрагують думки читача, а з іншого, навпаки, конкретизують їх.

Описуючи недобросовісне виконання своїх професійних обов'язків, зажерливість лікарів та жертву лицемірності людей у білих халатах, Ірина Шелупець у врізі до статті «Лікарі без совісті» пише: «*До редакції «Експресу» зателефонувала жінка, одна з тих ошуканих мам, які потрапили на гачок лікарів-шарлатанів. Їй увірвався терпець, і вона, набравшись сміливості,*

вирішила застерегти інших» (Е) (*потрапити на гачок* – 'давати, дозволяти себе ошукати, обдурити (переважно довірливо ставлячись до кого-, чого-небудь)'; *увірвався терпець* – 'хтось не може більше витримувати чого-небудь, остаточно втратив спокій, душевну рівновагу').

Деякі заголовки публікацій у своїй структурі містять перлини усної народної творчості (прислів'я, приказки): *«Картоплю мати – голоду не знати»* (Е) – матеріал про вирощування «другого хліба»; *«Голод не тітка»* (Е) – у статті йдеться про загрозу голодних бунтів у 2011 році в державах Африки та Азії; *«Що посієш, те й пожнеш»* – матеріал на морально-етичну тематику (М); *«Охрімова свита, та не мною шита, або Хотіли, як краще, а вийшло – як завжди»* (Е). В останньому заголовку спостерігаємо нанизування фразеологічних синонімів. «Ужиті в одному контексті фразеологічні синоніми не просто повторюють одне й те ж саме значення, але й, акцентуючи на ньому увагу читача, підсилюють його. Водночас із зростанням інтенсивності смислового змісту фразеологізму відбувається і підсилення його експресивного звучання» [1, с. 204].

«Єдине, що я можу сказати, – не складати руки і йти вперед» – із відповіді лідера гурту «Мандрі» Фоми на запитання журналіста, як довго артист готовий чекати поліпшення життя українців (Е) (*не складати руки* – 'не переставати щось робити, не ставати пасивним'; *йти вперед* – 'не зупинятися на чому-небудь, не обмежуватися чим-небудь'). Фразеологізми доповнюють один одного, увиразнюють зміст сказаного, створюючи висхідну градацію, адже другий має більш «рішучу і впевнену» семантику, ніж перший.

«У газетному тексті використовуються фразеологічні антоніми, які дозволяють більш яскраво і наочно шляхом протиставлення або зіставлення описати яке-небудь явище» [4, с. 17]: *«Ми з чоловіком та сім'єю працювали не покладаючи рук, а наші «дорогенькі» сусіди – любителі легкого хліба – й за холодну воду не бралися»* (Е) – про сім'ю, майном якої нечесним шляхом заволоділи сусіди (*працювати не покладаючи рук* – 'працювати невтомно, з великим ентузіазмом'; *за холодну воду не братися* – 'нічого не робити; нічим

не займатися'). Стійке сполучення слів *легкий хліб* – 'засоби для існування, здобуті без труднощів, без особливих зусиль' – передбачає мінімальні трудовитрати «його любителів», тому фразеологізми *за холодну воду не братися* та *легкий хліб* можна вважати контекстуальними синонімами.

Фраземи використовуються як засіб експресії тексту газетної статті: «... на Львові – як на місті чемпіонату Європи – **поставили великий хрест**» (Е) (*поставити хрест* означає 'переставити покладати надії на когось, щось; зневіритися у когось, чомусь'). Автор уводить до складу фразеологізму прикметник *великий*, щоб підкреслити його зміст.

Петро Сарабуна – рибовод, що у своїх ставках розводить веслоносів – екзотичну рибу, яка не має кісток, поділився враженнями із журналістом Вікторією Зилінською про найголовнішу страву рибалок, приготовану із веслоносів: «**Зварили у каструльці уху – смакота, за вуха не відірвати!**» (Е) (*за вуха не відірвати (не відтягти)* – 'дуже смачно').

Для підкреслення важкого емоційного стану 65-річної жінки, яка, незважаючи на свій поважний вік, вперше стала мамою, Світлана Мартинець обирає фразеологізм *рвати на собі коси* замість нейтрального відповідника 'впадати у великий відчай, розпач; дуже переживати, побиватися': «**Ще донедавна жінка рвала на собі коси від розпуки у великій для самотності квартирі, а нині мріє про ще одну кімнату для дитини та нові меблі**» (Е).

Автор матеріалу про криваву розправу батька над дворічною донькою «Бив, допоки злість не вийшла...» не уникає стійких сполучень слів, у наведеному реченні вони зустрічаються двічі: «Вона (жінка) не знала, що **благовірний тримає камінь за пазухою**: щойно хтось з односельців нашепотів йому, що дружина йому зраджує і, начебто, доньку **принесла в подолі**» (Е) (*тримати камінь за пазухою* – 'приховувати злобу, ненависть до кого-небудь'; *принести в подолі* – 'завагітніти внаслідок розгульного способу життя, подружньої зради').

У ще одній кримінальній історії того ж автора, що волів лишитися анонімним, підписавши матеріал І. К., читаємо: «**Господиня побачила, що син**

очі залив і дорікнула йому: «Скільки будеш п'ять, алкоголік?» (очі залити – 'дуже напиться'). Через декілька речень: *«Але згодом (син) визнав, що іноді піднімав руку на ньому» (піднімати руку – 'бити кого-небудь')*.

Колектив авторів, один з яких той же І. К., описуючи конфлікт двох чоловіків, теж активно використовує фразеологізми: *«Схопив ножа та завдав удару 42-річному чоловікові у спину, – інформує Алла Єрошенко, співробітник прес-служби Донецького МУ ГУМВС України»*. Через декілька речень: *«Понад те, потерпілий в сорочці народився» (в сорочці народитися – 'бути везучим, щасливим, мати удачу')*. *«Чоловіки ще трохи випили і повкладалися спати. А зранку родичів і слід захолов» (Е) (слід захолов – 'хто-небудь утік, безслідно зник')*. Стійкий вираз *завдати удару*, на відміну від решти фразем, описаних у статті, не має жодного метафоричного чи експресивного відтінку, а є мовним кліше, що найчастіше використовується в офіційно-діловому стилі; його поява зумовлена повторюваністю ситуації.

Про рішучі плани українських «акробатів з парашутом» пише Оля Пілішук: *«Уже в квітні екстремали готуються **побити** свій теперішній рекорд і втерти носа іноземцям» (Е) (побити рекорд – 'зайняти перше місце, перемогти в чому-небудь'; втерти носа – 'засвідчити або довести свою перевагу над ким-небудь')*.

«Власне, олії у вогонь підлили результати обшуку в будинку» (Е) – про скандал навколо секретних рахунків экс-президента Франції (підливати олії у вогонь – 'підсилювати, розпалювати, збуджувати чимось певне почуття, переживання, суперечку і т. ін').

«Позиція Папи Римського розставляє всі крапки над «і» (Е) – зі статті Андрія Гануса «Ісус Христос та «єврейське питання» (розставляти крапки над «і» – 'з'ясовувати все остаточно, до кінця'; завершувати, закінчувати що-небудь; остаточно вирішувати щось').

«Медики б'ють на сполох» (Е) – про небезпеку папіломавірусу, який все частіше вражає жінок (бити на сполох – 'сповіщати про небезпеку, подавати сигнал тривоги; виявляти занепокоєння, тривожитися, переживати').

«Натомість виникла ідея використати пластикові пляшки. Їх на сміттєзвалищах – хоч греблю гати», – так розповідає пенсіонер Петро Левенець журналісту про намір побудувати будинок, головним будівельним матеріалом для якого стала не традиційна цегла, а пластикові пляшки (*хоч греблю гати* – 'дуже багато, велика кількість кого-, чого-небудь'). І дарма, що *«сусіди жартували, мовляв, втратив глузд на старості років»* (Е), винахідливому газдові таки вдалося поставити нову диво-хату (*втратити глузд* – 'переставати нормально мислити, поводитися'; 'ставати божевільним').

«Однопартійці Тимошенко виключають її з партії. А представники влади наступного дня після цього зроняють сльозу і кажуть: Боже, за що її так...» (*зроняти сльозу* – 'плакати'). *«У той же вівторок від неї (Тимошенко) відійшли люди, які вчора розбивали лоба, клянучись їй у вірності...»* (Е) (*розбивати лоба* – 'схилятися перед ким-, чим-небудь; поклонятися комусь, чомусь'). Використані автором фразеологізми надають висловлюванню саркастичного та зневажливого звучання, що передає ставлення журналіста до політичної ситуації в країні.

Композитор Максим Дунаєвський, з яким вів бесіду журналіст Богдан Бондаренко, впевнений, що *«в наш час треба з пересторогою ставитись до людей. Правда, у деякого недовірливість межує уже з параноєю. Вони не довіряють нікому і дують на холодну воду, обікшись на молоці...»*. Фраза *дути на холодну воду* (*дмухати на воду*), *обікшись на молоці* – 'виявляти надмірну обачність, обережність, маючи гіркий досвід' – набуває іронічного звучання. А про нездар пан Дунаєвський сказав, що ті *«дуже енергійні і вкручуються, самі знаєте куди, без гвинта і мила»* (Е). Вираз *вкручуватися без гвинта і мила* має неетичне продовження, яке, як розраховує інтерв'юований, відоме його співрозмовнику, а той, у свою чергу, сподівається, що кожен читач зможе самостійно реконструювати повний варіант фразеологізму. Таким чином, сказане набуває особливої експресії, саркастичного, глузливого звучання.

*«Нині, розповідаючи про історію, жінка боїться назвати прізвище лікаря, мовляв, у випадку судового розгляду справи він легко відкупиться, бо грошей у нього – **кури не клюють**», – із вищезгаданого матеріалу про «Лікарів без совісті» (Е) (*кури не клюють* – 'дуже багато, велика кількість').*

Народні фразеологізми, як відомо, вирізняються багатством емоційно-експресивних барв. В залежності від мети журналіста і контексту вони можуть використовуватись для схвалення, жарту, надавати тексту невимушеності, створення «художності викладу»: *«Та той, хто вважає, що гроші на капусті легко заробити, хай сам **спробує цього хліба**»* (*спробувати хліба* – 'пізнати, як дістається певний заробіток'). *«Але й ми **не в тім'я биті**, задарма свою городину не віддамо!»* (Е), – розповідає про заробітки від продажу ранньої капусти пенсіонер Михайло Марко (*не в тім'я битий* – 'недурний (про кмітливу, тямущу людину)'). Фразеологізми, що використовує мовець, не лише надають висловлюванню простонародного й невимушеного звучання, а й створюють ефект іронії, жарту.

*«Та ти **п'яний як чіп!**», – з описаної в газеті сварки матері та сина (*п'яний як чіп* – 'дуже сильно, надзвичайно'). «А міліціонерам кривдник пояснив, що це «звичайна сімейна сварка, а що трохи порізав шию, то нічого страшного, на ній (матері) **все як на собаці гоїться**»* (Е). Автор кримінальних історій цитує учасників подій, не вилучаючи з їх мовлення фразеологізмів. Це надає висловлюванням правдоподібності, ефекту живого мовлення, передає зневажливе, презирливе ставлення мовців до об'єкту їх мовлення. Особливо гостро звучить вислів *як на собаці гоїться* – 'дуже швидко', – адже його негативна семантика помножується, тому що саме цією фразеологією син характеризує фізичні та фізіологічні [2, с. 224] особливості своєї матері.

Фразеологізми є засобом створення образу, особистісної характеристики героя матеріалу: *«...він має такий же стосунок до юриспруденції **як корова до балету**»* (Е) – з викривальної статті про адвоката-афериста. Автор матеріалу, використавши фразеологізм-порівняння, влучно, дотепно та невимушено характеризує псевдоадвоката, підкреслюючи його абсолютну некомпетентність.

Значення фразеологізму повністю передає зміст і емоційно-оцінний тон матеріалу.

В деяких випадках образність базується не на переносному, а на буквальному значенні фразеологічної одиниці: «*І кінці в річку...*» (Е) – про чернівецьких комунальників, які скидають забруднений сніг у водойми.

«У сорочці народився юний житель містечка Баранівка (Житомирщина). Впавши у 20-метрову заводську трубу, він лишився живий». Так починає статтю про незвичайну пригоду журналіст Сергій Бовкун, а назва матеріалу – «*Вилетів у трубу*» (Е). Фразеологізм *вилетіти у трубу* означає 'зазнати невдачі; зовсім розоритися, лишитися без будь-яких засобів існування' і застосовується зазвичай для позначення невдач у фінансовій сфері. Однак журналіст на перший план ставить пряме значення вислову, а не переносне, при цьому образність сказаного зберігається.

Отже, виконавши аналіз загальномовних фразеологічних одиниць частини газетної періодики, можемо зробити певні висновки:

– загальномовні фразеологізми в газетному контексті використовуються як у традиційній, так і у трансформованій формі;

– стійкі сполучення слів надзвичайно часто вводяться не лише в контекст самих матеріалів, а й заголовків, підзаголовків та врізів до них;

– фразеологізми, вступаючи у синонімічні зв'язки між собою, «не просто повторюють одне і те ж саме значення, а й підсилюють його експресивне звучання, ведуть до створення у тексті наростаючої інтенсивності названої ознаки до максимальної, вищої межі її прояву» [4, с. 20];

– стійкі сполучення слів вступають в антонімічні зв'язки, що увиразнює зміст описаного;

– в деяких випадках образність базується не на переносному, а на прямому значенні фразеологічної одиниці;

– переважна частина проаналізованих стійких сполучень слів вживається у газетних текстах з експресивною метою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бакина М. А. Общеязыковая фразеология как выразительное средство современной поэзии // Е. А. Некрасов, М. А. Бакина. Языковые процессы в современной русской поэзии. – М., 1982. – 204 с.
2. Добролюба Г. М. Образна парадигма фразеологізмів з компонентом «собака» // Вісник ЖДПУ. – Ж., 2004. – Вип. 14. – С. 223-227.
3. Колоїз Ж. В. Порушення фразеологічних норм як один із способів інтенсифікації виразності у мові ЗМІ // Мандрівець. – 2004. – № 2. – С. 34-39.
4. Прадід Ю. Ф. Загальномовні фразеологізми і газетний контекст // Ю. Ф. Прадід. У царині лінгвістики і права. – Сімферополь: Еліньо, 2006. – С. 16-20.
5. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови. – К.: Освіта, 1998. – 224 с.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ДЖЕРЕЛ

1. Е – газета «Експрес»
2. М – газета «Місто»